

La *figlina* del Mercat Central: evidències d'un taller ceràmic al suburbi occidental de la colònia Tàrraco

The Mercat Central figlina: evidence of a pottery in the western suburb of the colonia of Tarraco

Descripció de les restes d'un taller ceràmic documentat al suburbi occidental de la ciutat de Tàrraco, amb una cronologia entre mitjan segle I dC i el darrer terç del mateix segle I dC. Documentació de les dues fases de producció identificada, on destaquen dos nous tipus de llànties de producció local.

Paraules clau: Tàrraco, *figlina*, llànties de producció local, ceràmica comuna, forn ceràmic.

A description of the remains of a pottery documented in the western *suburbium* of the city of Tarraco dating from the middle and the last third of the first century AD. Two phases of production were identified, in which two new types of locally produced lamps stand out.

Keywords: Tàrraco, *figlina*, locally produced ceramic lamps, ceramic vessels, pottery kiln.

Introducció

L'edifici del Mercat Central se situa extramurs, dins del suburbi occidental de Tàrraco. Una zona molt condicionada per l'orografia i on la manca d'intervencions arqueològiques —i, especialment, per l'arrasament associat als processos urbanístics de finals del segle XIX i inicis del segle XX— no permet conèixer amb exactitud l'evolució cronològica, arquitectònica i urbanística de tot aquest gran espai. Tot i així, podem precisar que es troba molt proper a l'àrea del fòrum de la Colònia (figures 1 i 2), de la via que discorria paral·lela a la muralla republicana i a un dels seus principals accessos oberts, dins de l'actual plaça de Ponent (Menchon 2009: 95-96 i 106-107, 113; Menchon i Massó 1998: 139-142; PAT 2007: 18-20; Remolà 2003: 63-71, 79-82).

La remodelació de l'edifici modernista del Mercat Central ha comportat l'execució d'una sèrie de tre-

balls arqueològics en un espai de gairebé 5.000 m². Els resultats obtinguts han evidenciat un volum de restes d'època romana amb una cronologia que va d'inicis del segle I dC a mitjan segle V dC.

Del primer moment cronològic documentat, dins de la primera meitat del segle I dC, en destaquen restes d'una via amb empremtes de roderes, canalitzacions amb restes de revestiment de morter de calç per a l'evacuació o captació d'aigües de caire agrícola o industrial i una sèrie de retalls excavats al substrat geològic, de planta rectangular, alineats amb una orientació sud-oest nord-est, i que han estat interpretats com a encaixos per encabir-hi la fonamentació carreuada d'uns pilars associats a un possible pòrtic (Brú *et al.* 2012: 315-318).

Destaquen també dos potents retalls antròpics (un al carrer Reding i l'altre al carrer del Governador González) amb una orientació sud-nord i que han

Figura 1. Plànol de situació del taller ceràmic del Mercat Central sobre la ciutat de finals del segle I aC i mitjan segle I dC: 1. Mercat Central; 2. plaça de la Font; 3. carrer Sevilla 12-14; 4. carrer Lleida 29; 5. carrer Ernest Lluch-Rafel de Casanovas 4-8 (plànol base extret de: PAT *Planimetria Arqueològica de Tàrraco* 2007).

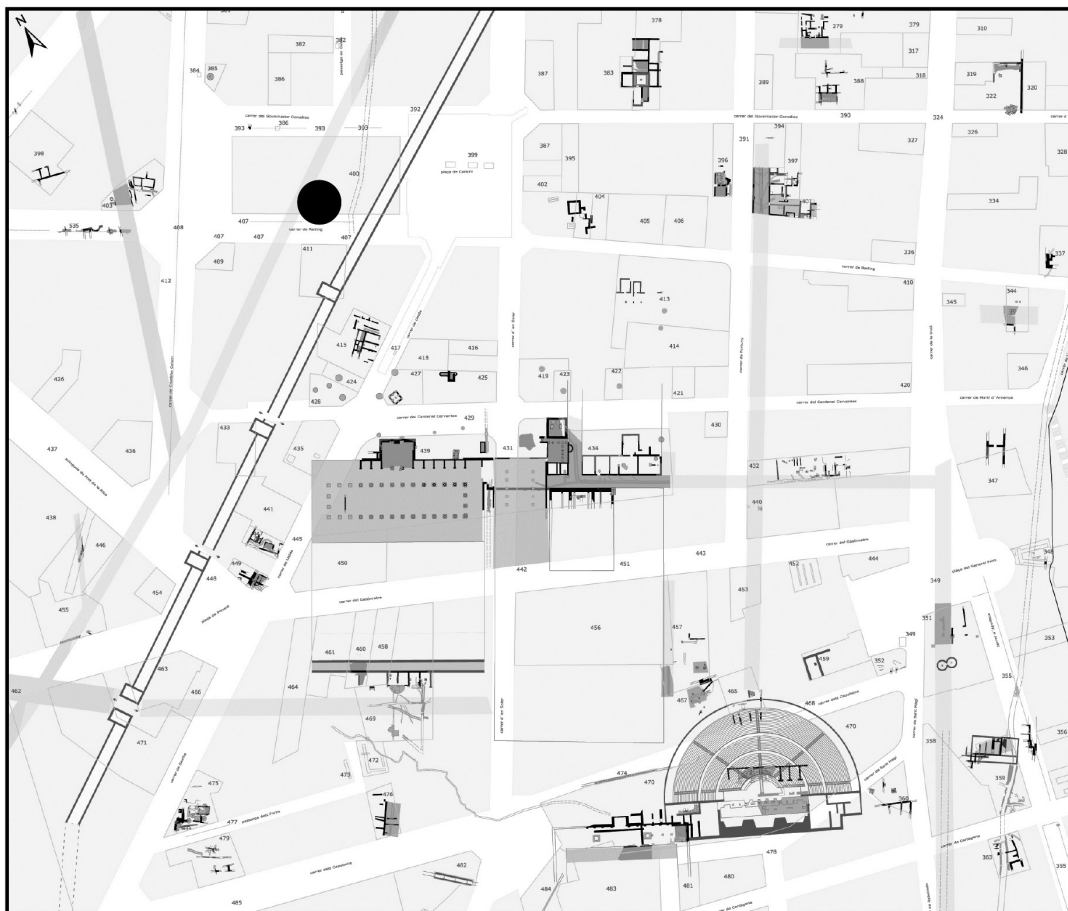

Figura 2. Plànol de situació del taller ceràmic del Mercat Central en relació amb la muralla, la via i el fòrum de la Colònia (plànol base extret de: PAT *Planimetria Arqueològica de Tàrraco* 2007).

estat relacionats amb una zona d'extracció d'argila. Val a dir que l'exhumació de dos tascons de ferro, un dels quals *in situ*, a tocar de l'argilera del carrer Reding ens fa pensar que també s'hi van portar a terme tasques d'extracció de pedra (Brú *et al.* 2012: 315-318).

Altres evidències, tot i que no directes, associades a punts d'extracció d'argila documentades a la mateixa ciutat, ens les suggereixen les restes de la *figlina* excavada a l'actual plaça de la Font (Gebellí 1999: 153-196; 2000: 61-67; Gebellí i Piñol 1997: 99-116; PAT 2007: 85, fitxa número 238). Pel que fa a les pedreres, coneixem uns quants exemples ben clars, com ara les restes localitzades al solar número 37 de la rambla Nova (PAT 2007: 93, fitxa número 291), al solar número 8 del carrer de Manuel de Falla (PAT 2007: 151, fitxa número 610), al solar número 6 del mateix carrer amb el número 11 del carrer Felip Pedrell (PAT 2007: 151, fitxa número 613), al solar número 10 del carrer Manuel de Falla amb el número 40-42 de l'avinguda Vidal i Barraquer/número 13 del carrer Felip Pedrell (PAT 2007: 152, fitxa número 615) i al solar número 28 de l'avinguda Vidal i Barraquer amb el número 7 del carrer Robert Gerhard/número 5 del carrer de Frederic Mompou (PAT 2007: 156, fitxa número 644).

L'argilera-pedrera del carrer Reding és amortitzada al darrer terç del segle I dC, i s'aprofita l'espai resultant per a construir-hi unes dependències de caire industrial (Brú *et al.* 2012: 318-319). Per contra, l'argilera del carrer del Governador González esdevé un autèntic abocador de residus urbans on s'han pogut identificar dos moments cronològics, un primer augustal i un segon amb una cronologia situada en època de Tiberi-Claudi (Codex 2013). Una amortització que s'inicia quan la dinàmica expansiva de la ciutat vol dotar aquests espais de nous usos, diferents als anteriors, i que cal associar als processos urbanístics que s'inicien en aquest sector de la ciutat antiga entorn de mitjan segle I dC (Brú *et al.* 2012: 318-320; Dupré i Remolà 2002: 42, 47; Tarrats 2000: 134).

En relació amb aquest abocador, no podem deixar de citar els treballs desenvolupats l'any 1971 al pasatge de Cobos número 4 —a tan sols una vintena de metres—, on s'identificà un potent abocador que contenia, entre altres elements, rebutjos de coccio ceràmics provinents d'uns forns propers.¹ El gran volum de material ceràmic que componia aquest abocador —en fase d'estudi per F. Tarrats— ha permès identificar-ne de forma molt precisa el període de funcionament, entre els anys 15-20 i 55-60 dC (Tarrats 1992: 155-176; 1994: 405-406; 2000: 129-137).

Un element més que ens confirmaria aquest sector extramurs de la ciutat de Tàrraco (caracteritzat geològicament per contenir un important dipòsit d'argila natural) com una zona de caire industrial, on la producció ceràmica va tenir un pes molt destacat, durant el segle I dC, és el format pel conjunt de restes d'un taller ceràmic² amb dues fases de producció ben

diferenciades, i que fou documentat a banda i banda de la porta d'accés a l'edifici del Mercat Central pel carrer Reding (figura 11).

Dins la ciutat romana s'han pogut identificar i excavar altres estructures associades a aquest tipus concret d'indústria terrissera, concretament a la plaça de la Font i al carrer Ernest Lluch número 16 (figura 1). El primer intramurs i el segon extramurs.

La intervenció a la plaça de la Font va permetre documentar diverses estructures de caire artesanal d'època tiberiana on destacaven un magatzem per a l'asseccament de les peces ceràmiques abans de la coccio i dues basses per a la decantació d'argila. Tot i que no van localitzar cap estructura associable a un forn de coccio, la troballa de material ceràmic amb evidents signes de sobreccocio (ceràmica comuna i material constructiu) va fer pensar als arqueòlegs encarregats de la intervenció en l'existència d'una zona de coccio propera (Gebellí 2000: 61-67; 2007: 101-103; Gebellí i Piñol 1997: 99-116; López Vilar 2010: 563-590; López Vilar i Piñol 2006; PAT 2007: 85, fitxa número 238).

La segona intervenció, la realitzada al carrer Ernest Lluch (Codex 2012), va permetre identificar un edifici articulat en almenys dues estances. La primera, delimitada per murs d'*opus caementicium* i un paviment de terra batuda, acollia a l'interior tres forns (dos de circulars i un de rectangular) per a la producció de ceràmica comuna (gerretes i olles) i imitacions de cuina africana (formes Ostia I, 261; Ostia III, 267B; Ostia III, 332 i Hayes 200).

Enumerarem també dos forns més, però en aquest cas de difícil adscripció, ja que les evidències no són suficientment contundents per associar-los a un centre de producció. El primer va ser localitzat al carrer Sevilla números 12-14, de cronologia tardorepublicana i de planta absidal (Díaz *et al.* 2005: 47-103; PAT 2007: 125, fitxa número 475); i el segon, identificat al carrer Lleida número 29, de planta circular i en procés d'estudi (Codex 2011a).

Així doncs, el que pretenem amb aquest article³ és donar a conèixer els resultats d'una part de la intervenció arqueològica realitzada entorn de l'edifici del Mercat Central de Tarragona. Hi destaquen dues zones d'extracció d'argila, la possible continuació de part de l'abocador del pasatge de Cobos i la confirmació física de l'existència d'una *figlina*, ja apuntada en un treball recent a partir de la presentació d'uns separadors ceràmics i, sobretot, d'uns *tubuli* per a la construcció de voltes de cambres de coccio per a forns ceràmics (Roig 2013b: 227-236).

El taller ceràmic

Les dades arqueològiques han permès identificar dues fases del taller, tot i que només de la segona s'han pogut documentar estructures directament lligades a la producció ceràmica.

1. Posteriorment, l'any 1974, es va excavar el número 35 del carrer del Governador González, situat al costat.

2. Voldria agrair a les companyes Marta Brú i Immaculada Teixell la possibilitat de fer públics aquests resultats.

3. Voldria agrair molt sincerament les observacions, consells, orientacions i comentaris de Xavier Aquilué, Josep Anton Remolà i Francesc Tarrats a l'hora de redactar aquest estudi.

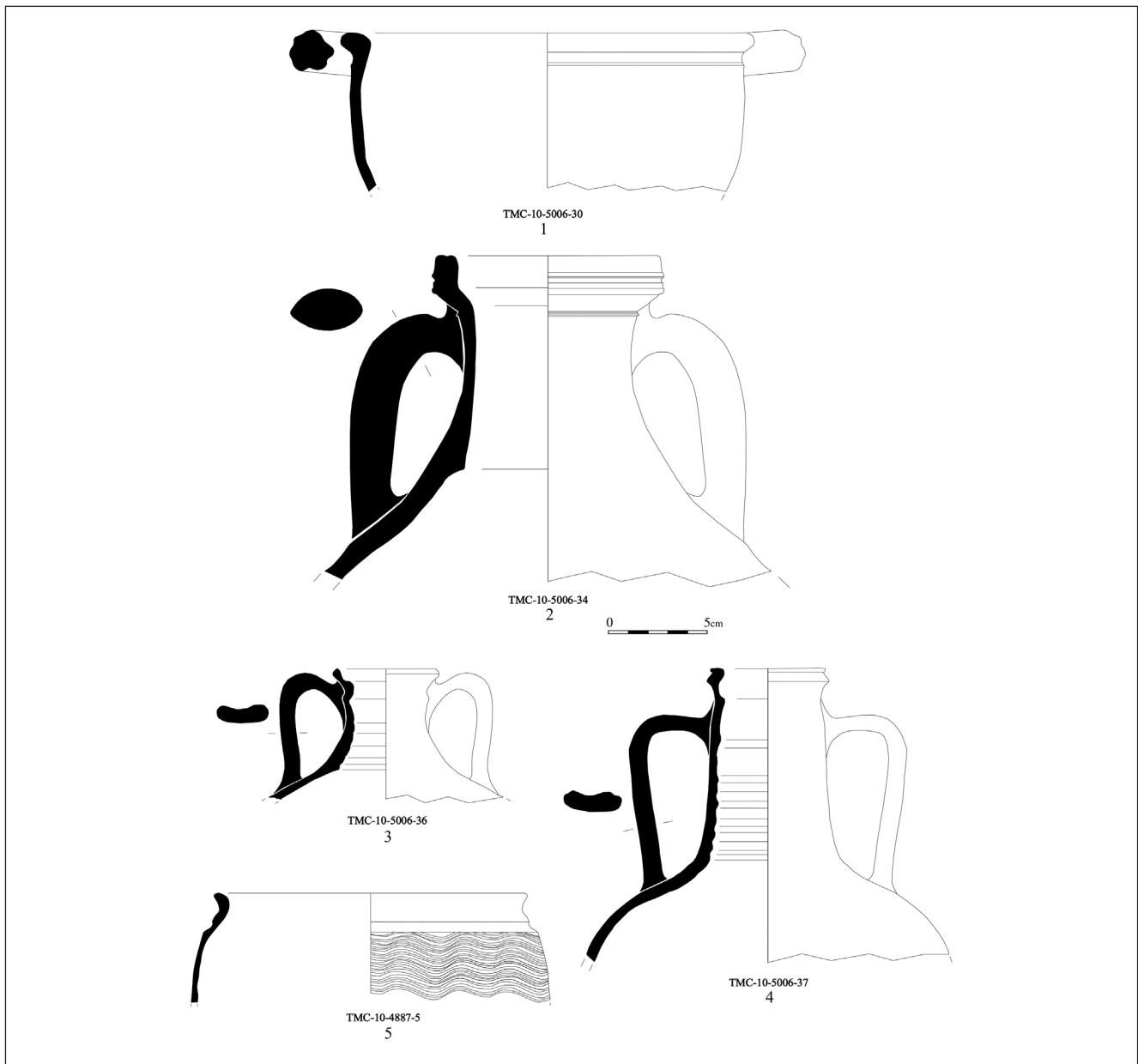

Figura 3. Cassola i gerretes de comuna oxidada de la fase 1. La peça número 5 correspon a la forma López 54.

Fase 1

Introducció

D'aquesta primera fase no s'ha documentat cap estructura. La seva identificació s'ha constatat de forma indirecta, a partir dels materials localitzats en els nivells d'amortització d'estructures precedents i en els farciments constructius associats a l'edificació de la *figlina* de la fase 2 (Codex 2013: 62-63).

No es pot situar el moment exacte en què va estar en ús aquest taller, però sí que es pot proposar, arran de les evidències materials, una cronologia *post quem* a partir dels nivells constructius d'estructures anteriors datada dins la segona meitat del segle I dC⁴

(Codex 2013: 57-62) i una cronologia *ante quem* facilitada pel moment de construcció de la fase 2 del taller, al darrer terç del segle I dC.

López 54 i Mayet 16, 18, 20, 21, 23, 29, 33, 33-35, 36 i 37 en Parets Fines; i també la forma Ostia II, 302 en cuina africana. Entre les àmfores, destaquem les de producció tarraconense com són la Pascual 1 i les Dr. 2-4, i les de producció sud-hispànica com són les formes Dr. 7-11, 17, 20A, Haltern 70 i Oberaden 83. I de les monedes recuperades, destaquem un as d'August (10 aC-10 dC), 3 asos de Tiberi (15-37 dC), un as d'Agrippa cònsol (37-41 dC), un as de Cal·lígula (37-38 dC), un quadrant de Cal·lígula (39 dC), 5 asos de Claudi I (41-50 dC), 4 dupondis de Claudi I (41-50 dC), un quadrant de Claudi I (25 de gener - 3 de desembre del 41 dC), un as de Claudi I (50-54 dC) i un dupondi de Claudi I (50-54 dC). Estudi numismàtic a càrrec de l'arqueòloga Immaculada Teixell, a qui agraïm les dades facilitades.

4. En destaquen les formes Drag. 15a1, 18a, 18b, 24-25b, 30a, 36 i Ritt 5c en Terra Sigillata sud-gàl·lica; les formes

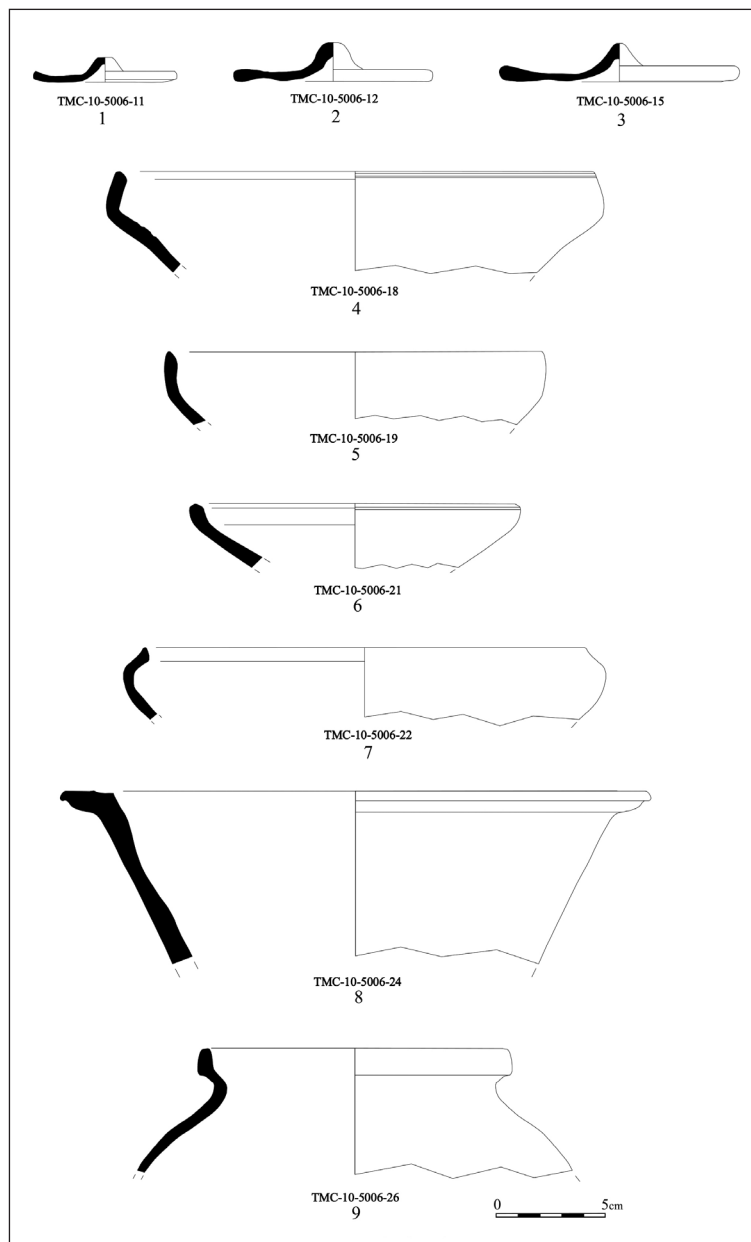

Figura 4. Tapadores, escudelles/bols, gibrell i olla de comuna oxidada de la fase 1.

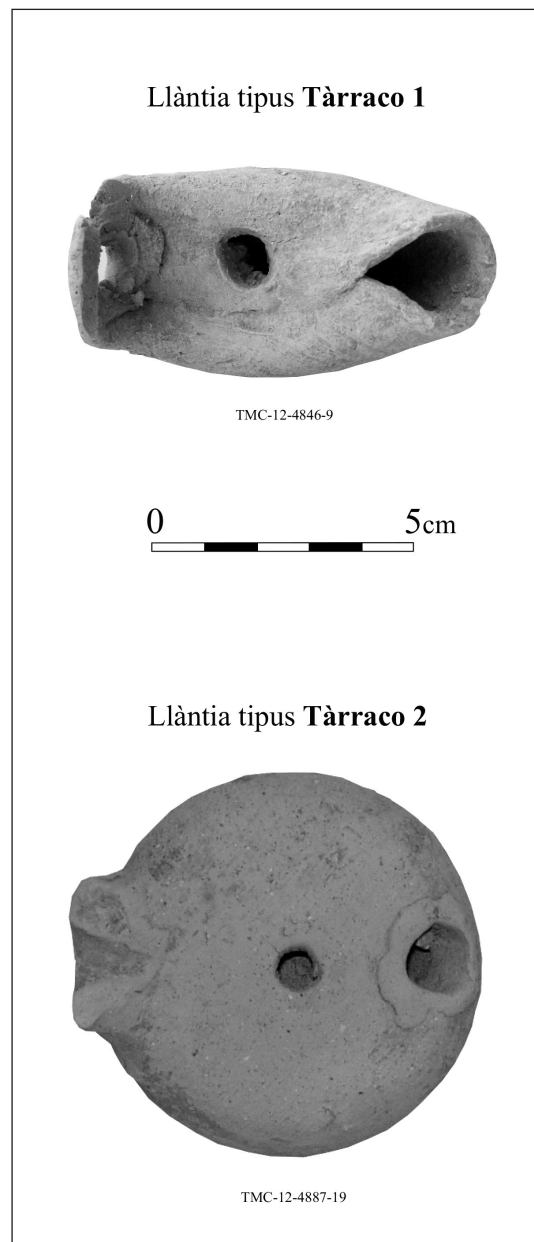

Figura 5. Llàntia tipus Tàrraco 1 (a dalt) i tipus Tàrraco 2 (a baix).

La producció

El material de rebuig dels nivells d'amortització i dels farciments constructius que ens permet datar aquesta fase es caracteritza per la seva heterogeneïtat. Eren compostos per terra, pedres, material *laterici*, fragments d'*opus signinum*, material orgànic (ossos i carbons), *pondus* i fusaioles sobrecuïtes, Parets Fines de la forma López 54 (figura 3, 5) i per un important còmput de ceràmica comuna oxidada —algunes amb evidents signes de sobrecocció— on destaquen gerretes, escudelles/bols carenats, gibrells, tapadores, cassoles i olles (figures 3 i 4) (Codex 2011: 190-191; 2013: 109-112).

Aquest material, per similitud, presenta unes formes i una pasta (de color beix, força depurada i amb partícules de desgredant de gra fi de naturalesa quarcítica i calcària) amb unes característiques ma-

croscòpicament idèntiques a les de la fase posterior, fet que ens fa pensar que els forns de producció d'aquests objectes no es trobaven gaire allunyats de la zona on més endavant es construeix la *figlina* de la fase 2.

A l'abocador del passatge de Cobos número 4 s'identificaren també rebutjos de cocció de ceràmica comuna associats a uns forns propers (Tàrrats 1992: 155-176; 1994: 405-406; 2000: 129-137). Aquest fet ens fa pensar en la possibilitat que el material ceràmic recuperat tant al passatge de Cobos com a la fase 1 de la *figlina* del Mercat Central provinguí d'una mateixa zona de producció propera, i que de ben segur van fabricar també les gerretes 1, 2, 3 i 5 publicades recentment (Roig 2013b: 230-231, figura 6), amb una cronologia i una pasta macroscòpicament idèntica.

A més dels recipients ceràmics exposats més amunt, dins d'aquesta primera producció, cal afegir-hi dos

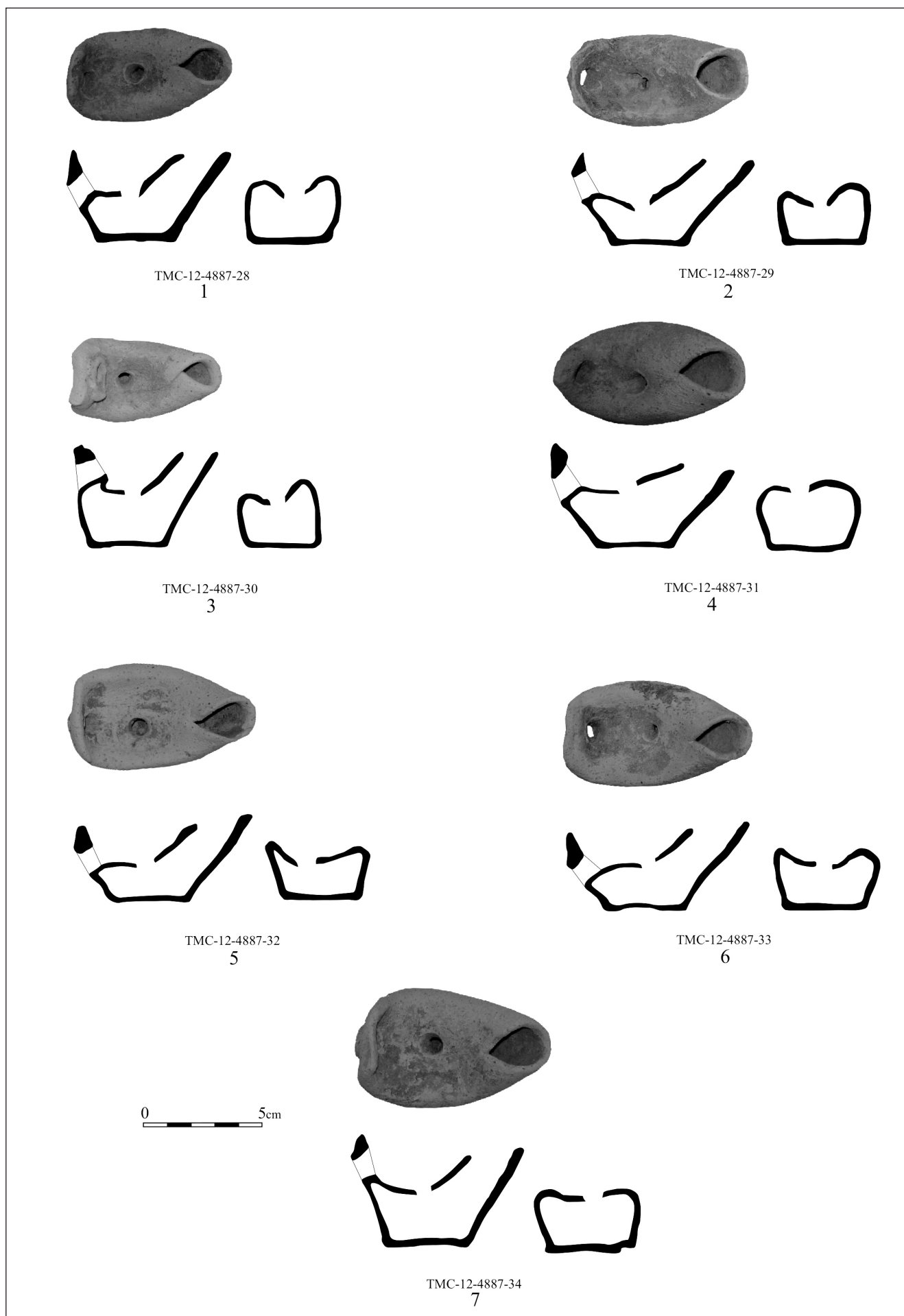

Figura 6. Llànties de semicanal tipus Tàrraco 1 de la fase 1.

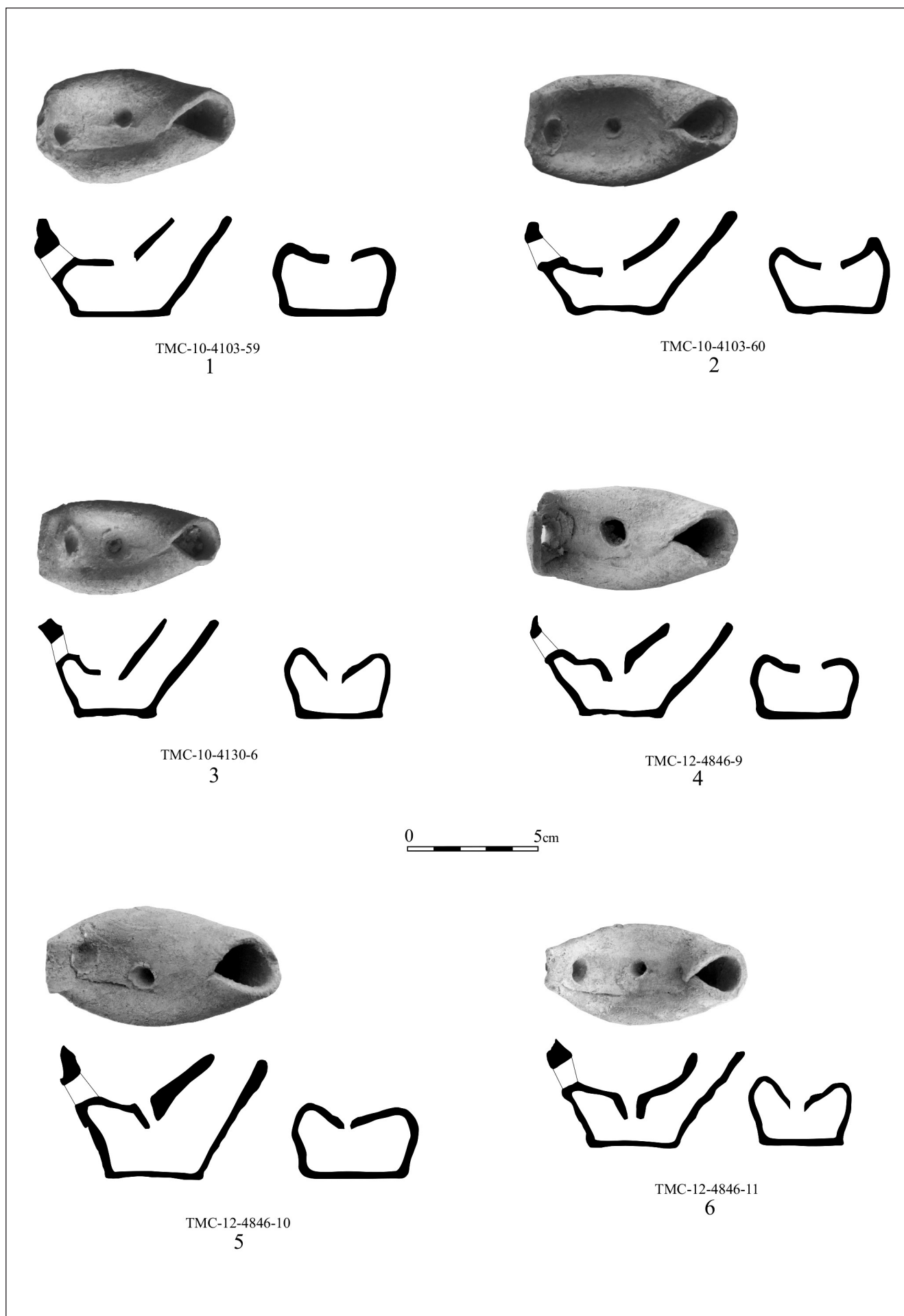

Figura 7. Llànties de semicanal tipus Tàrraco 1 de la fase 1.

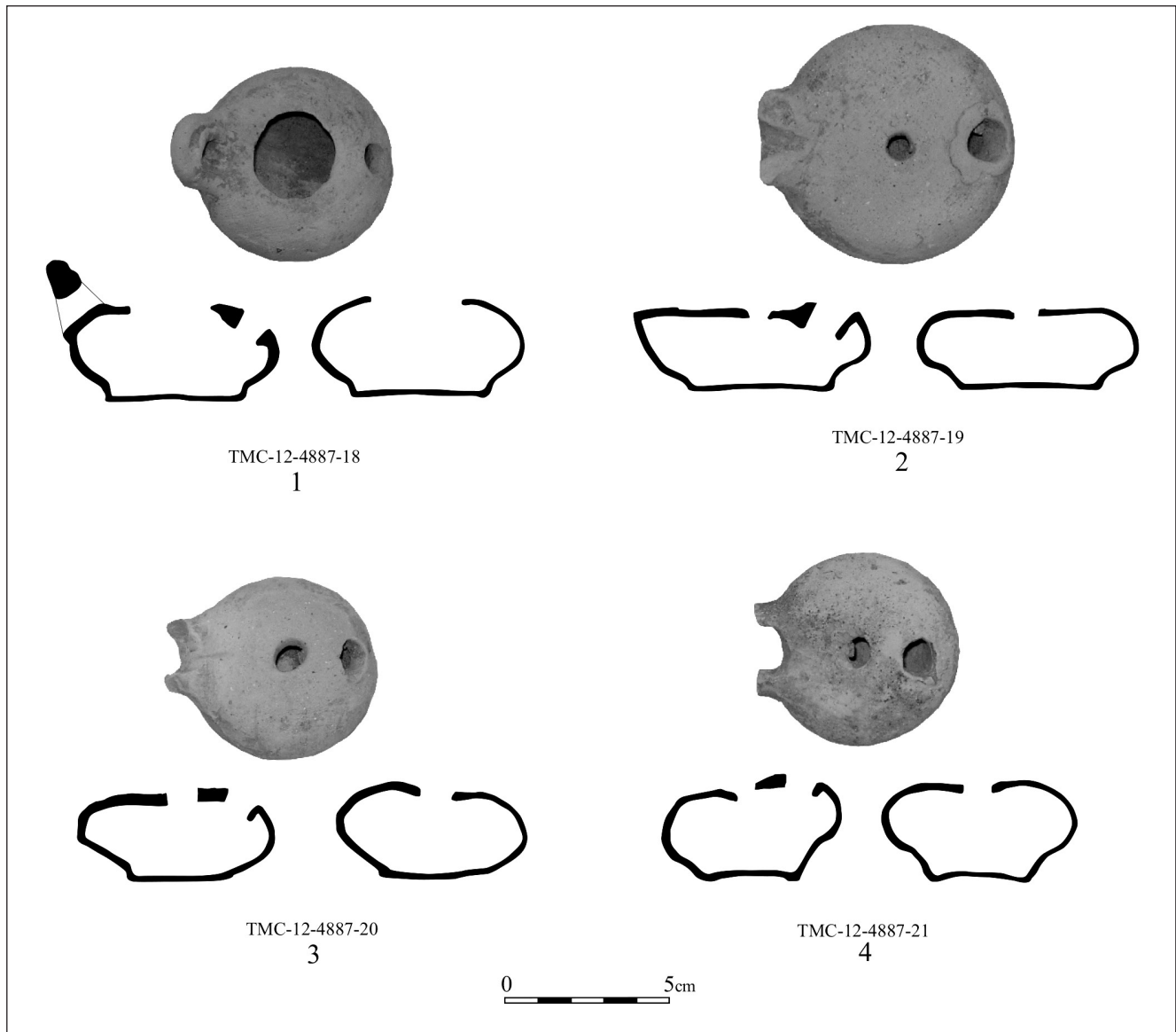

Figura 8. Llànties circulars tipus Tàrraco 2 de la fase 1.

nous tipus de llànties no documentats amb anterioritat. Les seves característiques, molt particulars, les converteixen en un *unicum* dins de l'arqueologia romana tarragonina (figura 5). I com la resta de material ceràmic d'aquesta fase, aquestes llànties també van ser recuperades en els farciments constructius de la fase 2 del taller ceràmic, i, per tant, anteriors a la construcció i ús del mateix taller.

Les llànties del primer tipus (Tàrraco 1) es caracteritzen per tenir forma allargada o de semicanal i pel fet de ser fetes a torn (sota la base s'observen els característics cercles concèntrics fruit d'un moviment rotatori circular) (figures 5-7). La seva fabricació és molt senzilla. S'utilitza una simple làmina de fang que és cargolada sobre si mateixa per la part central, i mentre que per un extrem s'hi defineix el bec, per l'altre es crea l'ansa (gràcies al pinçament de l'argila sobrant) amb un forat central per a ser penjada. El resultat és una producció extremadament pràctica, seriada i de fàcil manufacturació. S'han identificat un total de 34 exemplars.

El segon tipus (Tàrraco 2) són de forma circular i, com en l'anterior, s'observen també els característics cercles concèntrics sota la base, fet que ens evidencia l'ús del torn en la fabricació (figures 5 i 8). S'han identificat un total de 9 exemplars. Tot i que és una producció tècnicament diferent, podem afirmar que la seva fabricació es feia al mateix taller que el tipus anterior, ja que l'argila usada en els dos tipus de llànties és macroscòpicament la mateixa. La pasta és de color beix, depurada i amb partícules de desgredant de gra fi de naturalesa quarcítica i calcària.

Com veiem, les característiques de la pasta d'aquestes llànties es corresponen també amb les de la producció de recipients de ceràmica comuna, fet que ens evidencia que ens trobem davant d'un únic taller amb diferents tipus de producció.

En els mateixos farciments constructius —i per tant associats a la primera fase d'aquest taller— s'han d'incloure també altres classes ceràmiques, totes amb evidents signes de sobrecocció: un *pondus*, sis fusaio-

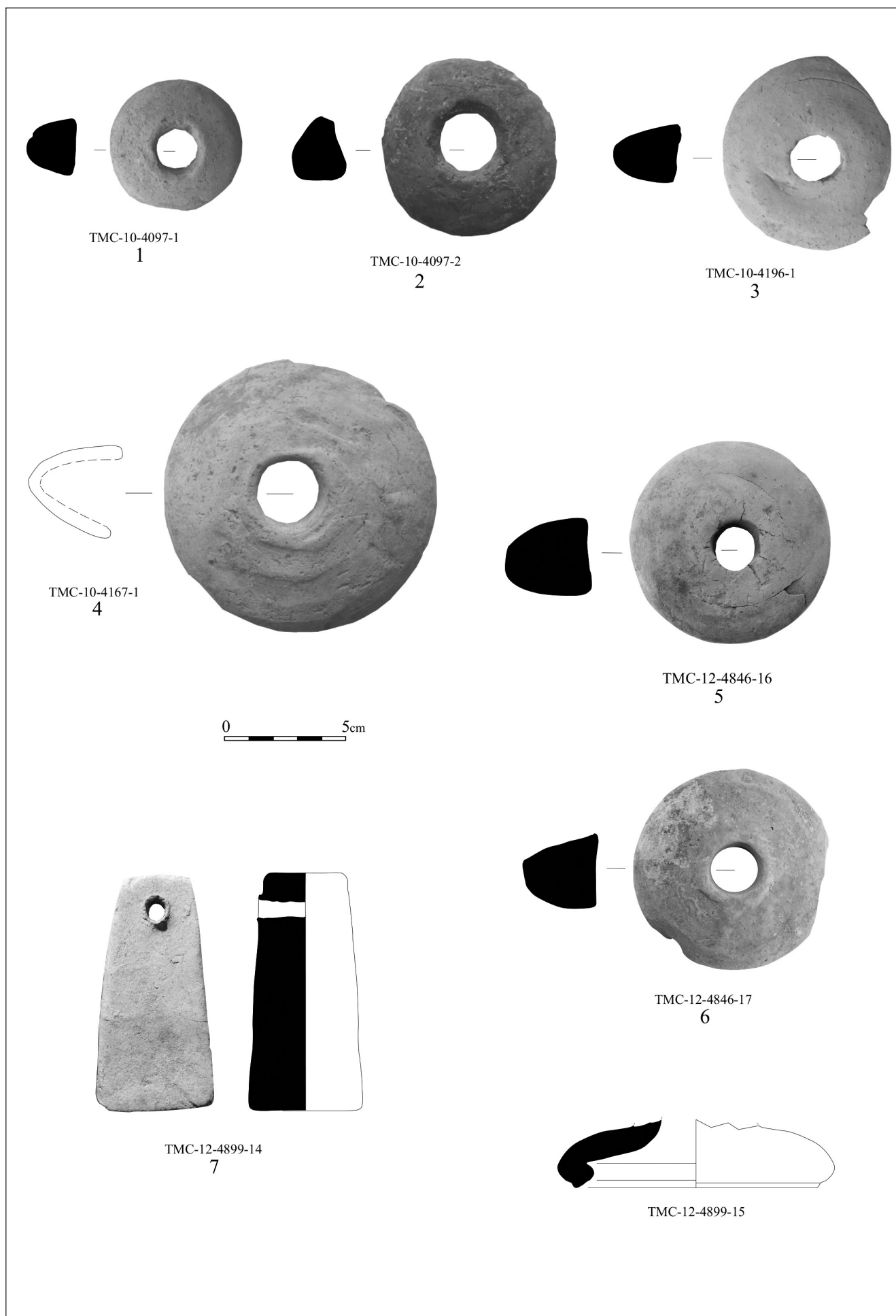

Figura 9. Fusaioles, *pondus* i separador de la fase 1.

les i un separador de peces ceràmiques en forma de tapadora (figura 9).

Finalment, destaquem la recuperació en aquests mateixos nivells de terra de dos fragments de plaques de pedra d'Alcover amb una successió de X grafitades i distribuïdes en filades que podrien correspondre a algun tipus de control o registre associat amb la producció ceràmica (figura 10).

Fase 2

Introducció

D'aquesta fase es va poder identificar part de la producció i de les estructures documentades associades a un taller de fabricació de ceràmica amb una cronologia inicial del darrer terç del segle I dC (figura 11). La recuperació de les formes Drag. 37a i 37b en Terra Sigillata Hispànica Decorada així com l'absència d'exemplars de Terra Sigillata Africana A confirmaria aquesta cronologia. Cal destacar també la identificació de llànties de disc, formes Dr. 17, 18 i 19 i un exemplar de llàntia de canal forma Dr. 5 amb una cronologia a partir del 75 dC. Dins de la vaixel·la de cuina africana enumerem la cassola Lamb. 10b i la tapadora Ostia III, 332. I pel que fa a les àmfores, s'exhumaren una vora de la forma Dr. 20C de producció bètica i diferents exemplars de les formes Dr. 2-4 i Dr. 7-11 de producció tarraconense. Dins d'aquest conjunt volem destacar també la identificació de dos fragments de llavi d'àmfora de Gaza, molt poc conegudes a la ciutat de Tàrraco, però presents també a l'abocador del passatge de Cobos.⁵ I pel que fa a les monedes, cal dir que de les 37 monedes recuperades, tan sols una va poder ser identificada, concretament un as de Claudi I amb una datació entre el 41 i el 50 dC.⁶

Per contra, el poc material ceràmic recuperat en els nivells d'abandonament no permet precisar el moment final d'aquesta fase 2. Tot i així, l'amortització definitiva d'aquestes estructures es va produir a l'inici del segle III dC, amb l'acumulació d'un seguit de farciments constructius associats a àmbits de difícil atribució funcional a causa dels processos urbanístics posteriors (Codex 2013: 67-69). Entre el material recollit que ens permet precisar aquest moment, tenim la forma Hayes 45A en TS Africana C; les formes Atl. CVII, 12; Lamb. 9A; Ostia I, 261; I, 262; III, 267 i Raq. 1973 LIII, D1 en cuina africana, i les àmfores Keay 4 i Dr. 2-4 Tardana, africana i tarraconense, respectivament. Dins d'aquests nivells d'amortització cal destacar també la recuperació d'una capseta de bronze per protegir els segells de cera, decorada amb l'àliga imperial, un segell de plom decorat amb una flor de sis pètals, una cullereta de bronze, un fragment de medalló de nansa de bronze i un camafeu amb la representació del déu Pan.

Pel que fa a les estructures associades a aquest centre de producció ceràmic, vam identificar tres

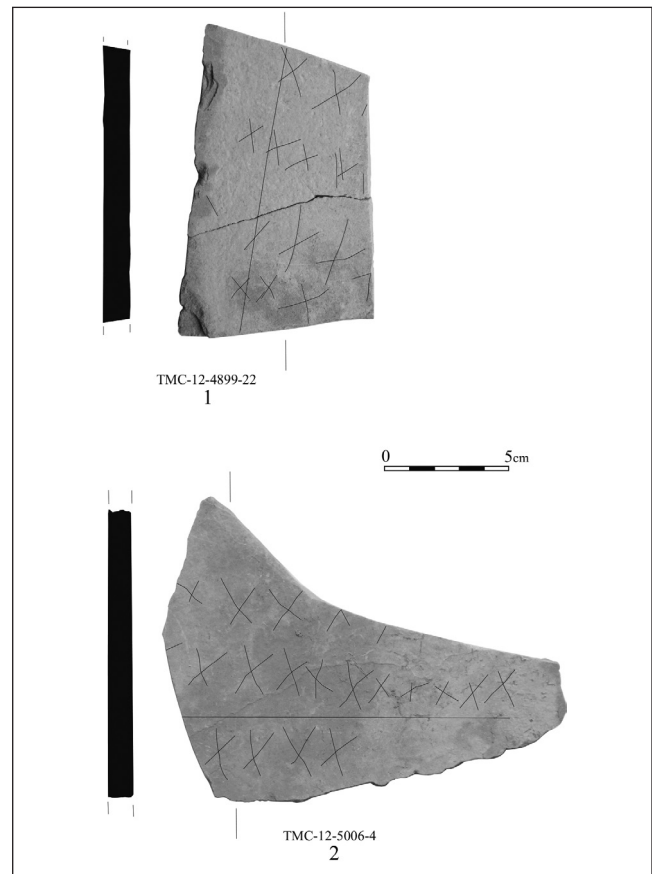

Figura 10. Plaques de pedra d'Alcover amb incisions en X (resseguides amb un traç molt fi de color negre per facilitar-ne la visualització) corresponents a un possible registre o control en la producció ceràmica.

basses de decantació d'argila, dues basses d'emmagatzematge també d'argila, un *dolium*, un forn ceràmic i un petit abocador.

De les tres basses de decantació d'argila documentades, tan sols la identificada amb les UE 4866 i 4867 va poder ser delimitada i excavada en tota la seva extensió (figura 11). Era de planta quadrangular⁷ i tant el mur perimetral com la solera eren formats per *tegulae* amb les aletes encarades al substrat natural lligades amb argila (figures 12 i 13). Val a dir que l'excavació arqueològica va permetre documentar, per sobre de la solera, una capa d'argiles verdoses corresponent a les restes de l'última activitat que s'hi va realitzar.

Les altres dues basses (UE 4858 i 4924) es trobaven molt arrasades,⁸ fet pel qual tan sols en vam documentar part de la solera, que en ambdós casos era bastida amb *tegulae* col·locades boca avall lligades amb argila.

L'estructura d'emmagatzematge d'argila (UE 4874) va ser identificada entre les basses de decantació UE

5. Informació facilitada per Francesc Tarrats, a qui agraïm les dades facilitades.

6. Estudi numismàtic a càrrec de l'arqueòloga Immaculada Teixell, a qui agraïm les dades facilitades.

7. Les mides eren 1,30 m de costat, mentre que l'alçada del mur oscil·lava entre els 0,25 m a l'extrem sud-est i els 0,58 m a l'extrem nord-oest.

8. Les mides conservades de la primera, UE 4858, eren 0,90 per 0,90 m de costat. Les mides conservades de la segona, UE 4924, eren entorn dels 0,40 per 0,45 m de costat.

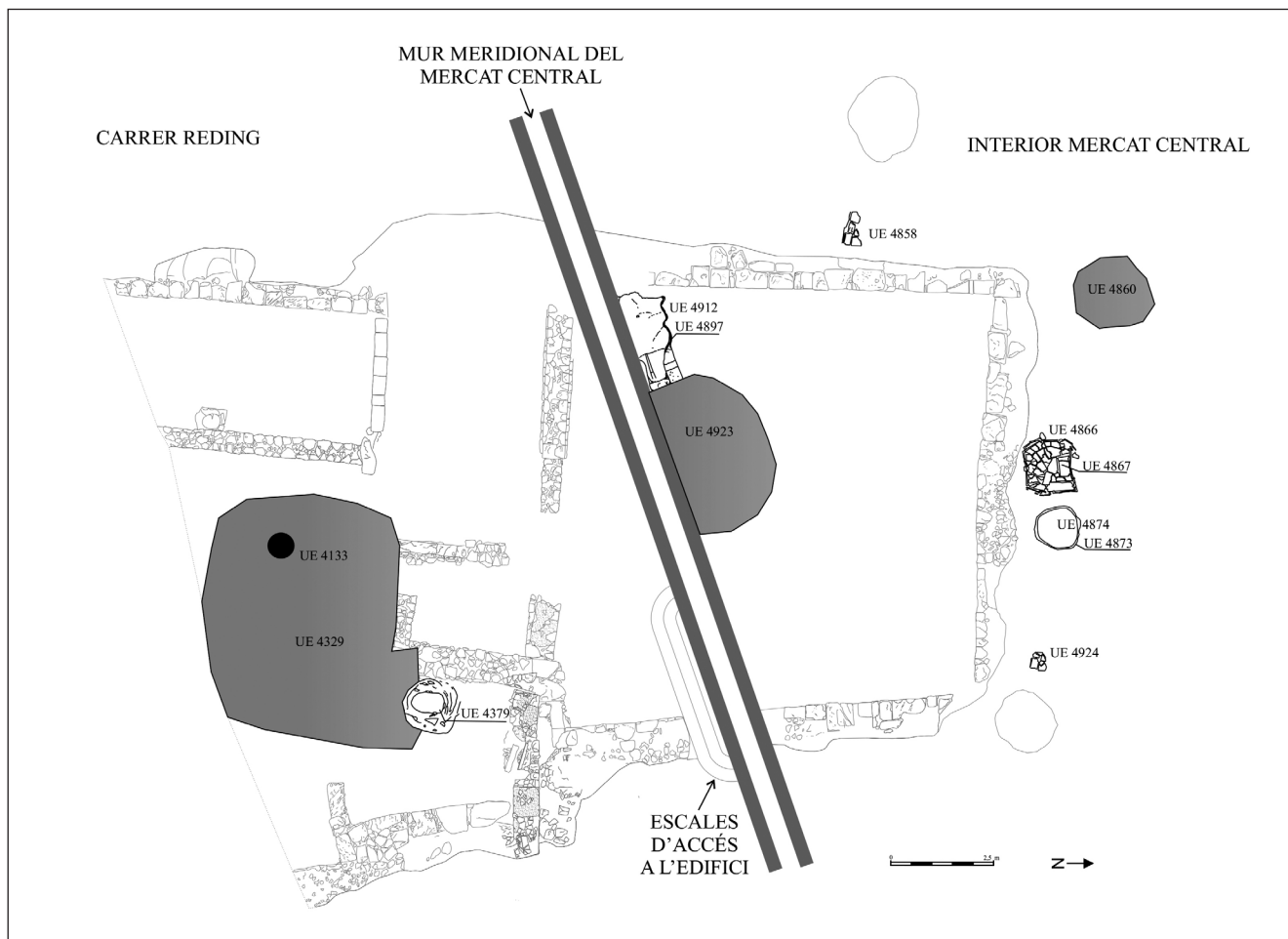

Figura 11. Planta general del taller ceràmic en color negre i amb UE. Les estructures en color gris corresponen a estructures de fases anteriors.

Figura 12. Vista de la bassa de decantació d'argila UE 4866 i 4867, detall.

Figura 13. Vista general de la bassa de decantació d'argila UE 4866 i 4867 en primer terme, i de la bassa d'emmagatzematge UE 4873 i 4874 a sobre.

Figura 14. Vista general del forn ceràmic UE 4897 i 4912 vist des del costat oriental.

Figura 15. Vista de les restes de la darrera fornada (UE 4907) documentada dins del forn ceràmic, detall.

4866/4867 i UE 4924 (figura 11). Es caracteritzava per ser un simple retall de planta gairebé quadrangular⁹ amb els costats arrodonits i revestit per una fina capa de sorres de platja (UE 4873) que actuava d'aïllant entre les argiles a emmagatzemar i la capa d'argiles naturals que formava el substrat geològic (figura 13).

La segona de les estructures d'emmagatzematge d'argila (UE 4379) va ser construïda gràcies a

9. Les mides eren 1,06 per 1 m de costat i una alçada entorn dels 0,10 m.

l'amortització d'un antic pou d'extracció d'aigua. Era de planta gairebé circular¹⁰ i estava folrat per una potent capa d'argila reforçada amb pedres calcàries locals i còdols de riu.

Aquesta estructura tenia associat un nivell d'ús (UE 4329) que alhora era compartit amb un *dolium* (UE 4133) seccionat a l'alçada de l'espatlla.¹¹ Com en el cas de la bassa de decantació UE 4866 i 4867, la intervenció arqueològica va permetre documentar al fons del *dolium* restes d'una capa d'argila molt depurada, en aquest cas, d'un color vermell intens.

La darrera de les estructures identificades correspon a un forn ceràmic (UE 4897 i 4912) de planta rectangular¹² bastit a partir de tovots lligats amb argila a la zona del *prae-furnium*.¹³ La cambra de foc, en canvi, va ser edificada amb fragments ceràmics (àmfores i material constructiu: *imbrices* i *tegulae*) lligats amb argila reforçada alhora per un potent revestiment també d'argila (figura 14). Tot i l'alt grau d'arrasament en què es trobava aquesta estructura, vam poder identificar dins la cambra de combustió els arrencaments de tres arcs de sustentació del garbell, no conservat. Aquesta característica ens fa incloure aquest forn dins del tipus II/b de la classificació de N. Cuomo di Caprio (Cuomo di Caprio 2007: 524).¹⁴ Val a dir també que aquesta estructura no va ser construïda retallant el substrat geològic, com succeeix en la totalitat d'exemples documentats tant a Tàrraco¹⁵ com al seu Ager,¹⁶ sinó que la rasa de fonamentació tallava els farciments constructius abocats amb anterioritat a l'edificació del nou complex industrial.

La producció

L'excavació del forn va permetre també exhumar part de la darrera fornada (UE 4907), composta únicament per tapadores de comuna oxidada (figures 15-18).¹⁷

10. Entorn d'1,80 m d'amplada a la boca, uns 0,70 m d'amplada al fons i una alçada màxima entorn d'1,25 m.

11. Es conservava una alçada màxima d'uns 0,85 m i una amplada entorn d'1,20 m.

12. El *prae-furnium* feia 0,64 m de llarg, 0,58 m d'alçada màxima i una amplada de 0,50 m a la boca d'accés i de tan sols 0,42 m en el punt on connectava amb la cambra de foc. La cambra de combustió feia 1,82 m de llarg per 0,86 m d'amplada i una alçada màxima conservada entre els 0,62 i els 0,72 m.

13. Davant de la boca d'accés al *prae-furnium* es va identificar les restes d'un nivell d'ús (UE 4923) format per diferents capes de cendres amb clapes de calç.

14. Aquest tipus concret de forn s'ha documentat també als Antigons de Reus i a l'Albornar a Santa Oliva (Roig 2013a: 210-211, 222-223).

15. Carrer Lleida, 29 (Codex 2011a) i carrer Rafel de Casanovas 4-8 / Ernest Lluch (Codex 2012).

16. En són exemples: el Vilar, el Bugar, les planes del Roquís i els Antigons a Reus, cal Sègol a Sant Martí Sarroca, la premsa Cremada a Botarell, la Clota a Creixell, la vil·la de la Timba a Riudoms, Santa Maria de Sales de Viladecans, el barranc de Sales a la Selva del Camp, Darró a Vilanova i la Geltrú, el jaciment de Barenys a Salou, la Canaleta a Vila-seca, la Llosa a Cambrils, l'Albornar a Santa Oliva, els plans d'en Jori a Montblanc, la vila Vella a Sant Boi de Llobregat, la zona del mercat municipal a Sant Vicenç i els Horts i el Vila-sec a Alcover (Roig 2013a: 207-227).

17. Tot i que moltes de les formes representades són idèntiques, he volgut dibuixar la totalitat de les millor conservades, ja que no és un fet gaire usual documentar restes d'una fornada in situ.

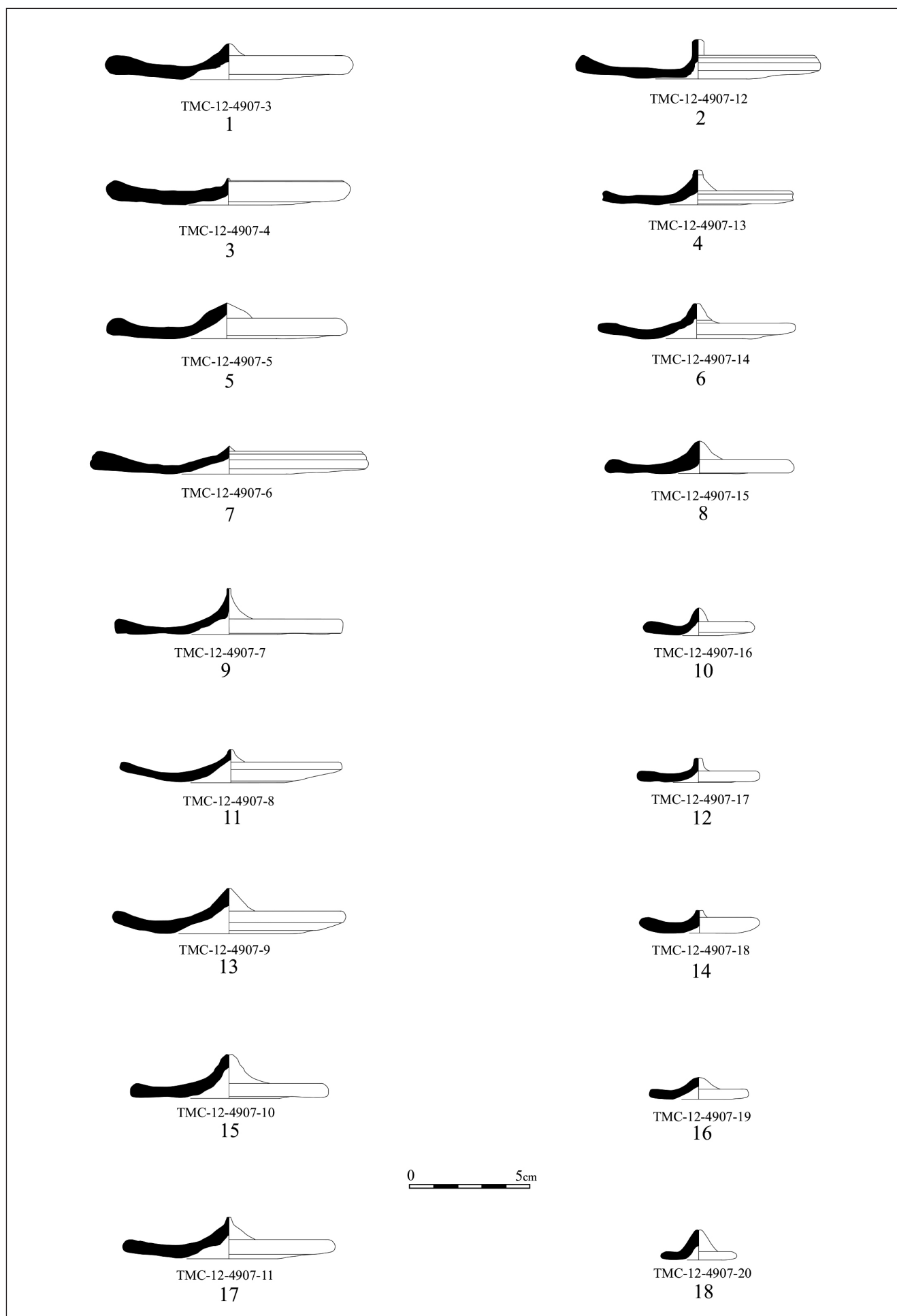

Figura 16. Tapadores de comuna oxidada de la fase 2.

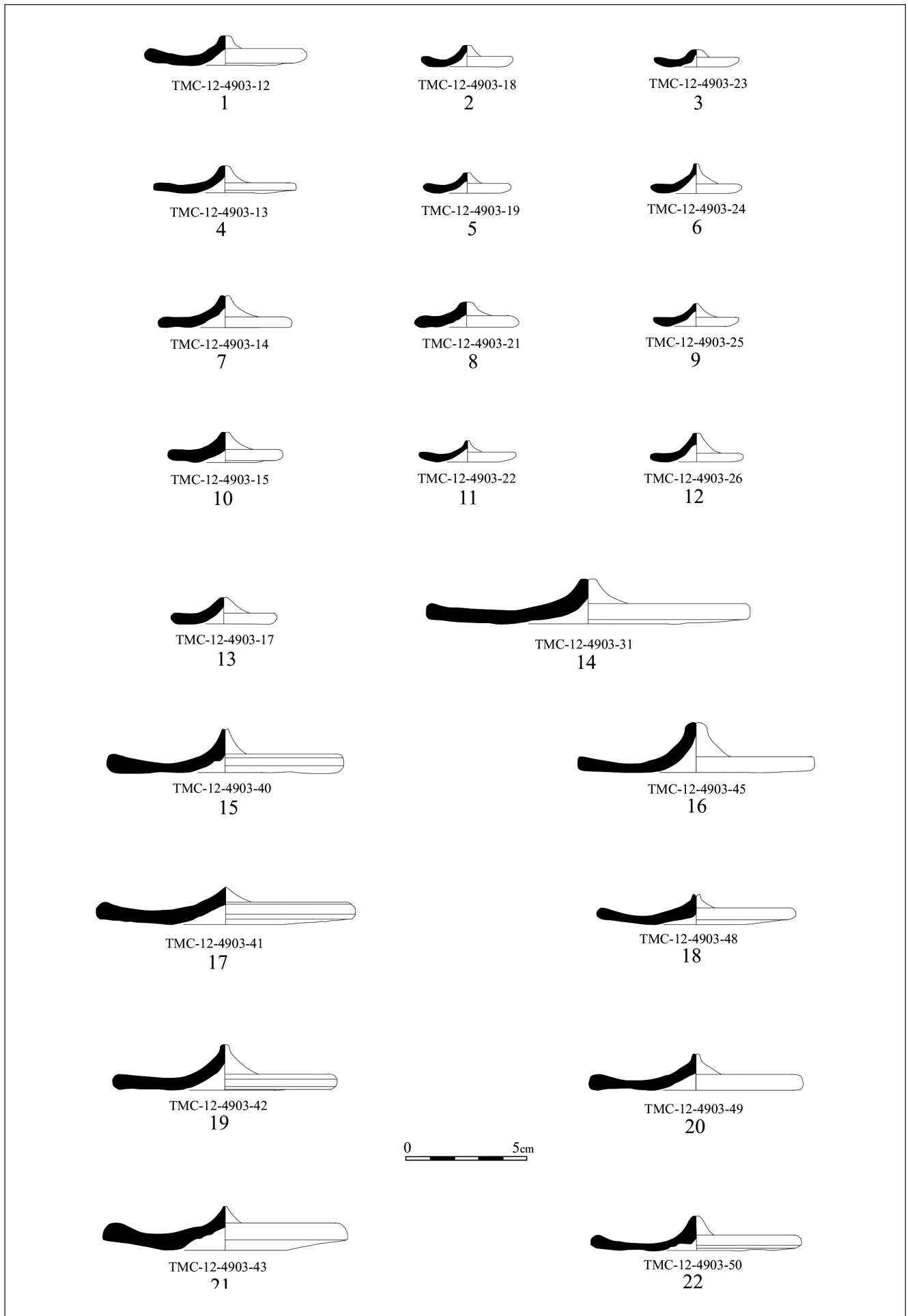

Figura 17. Tapadores de comuna oxidada de la fase 2.

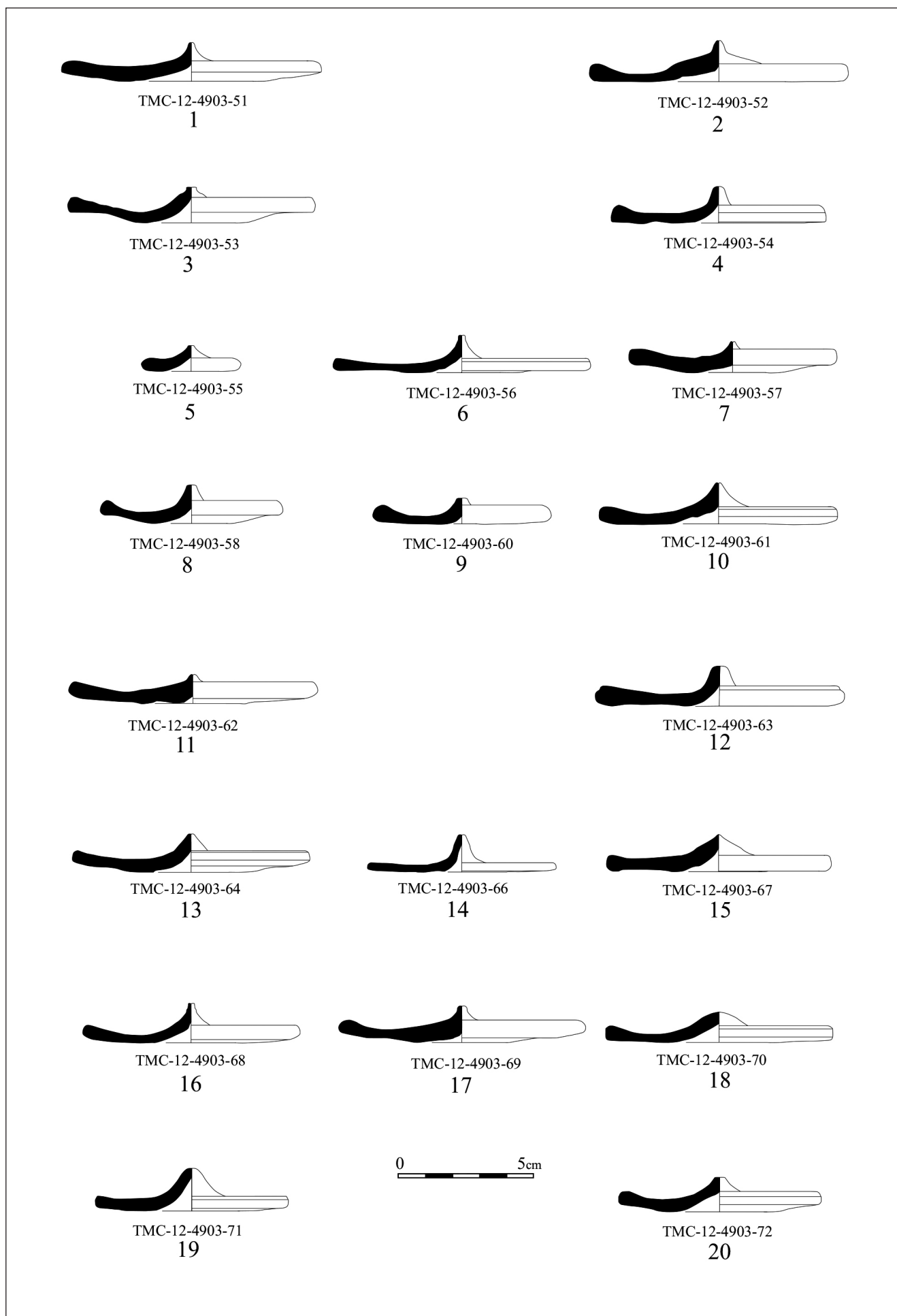

Figura 18. Tapadores de comuna oxidada de la fase 2.

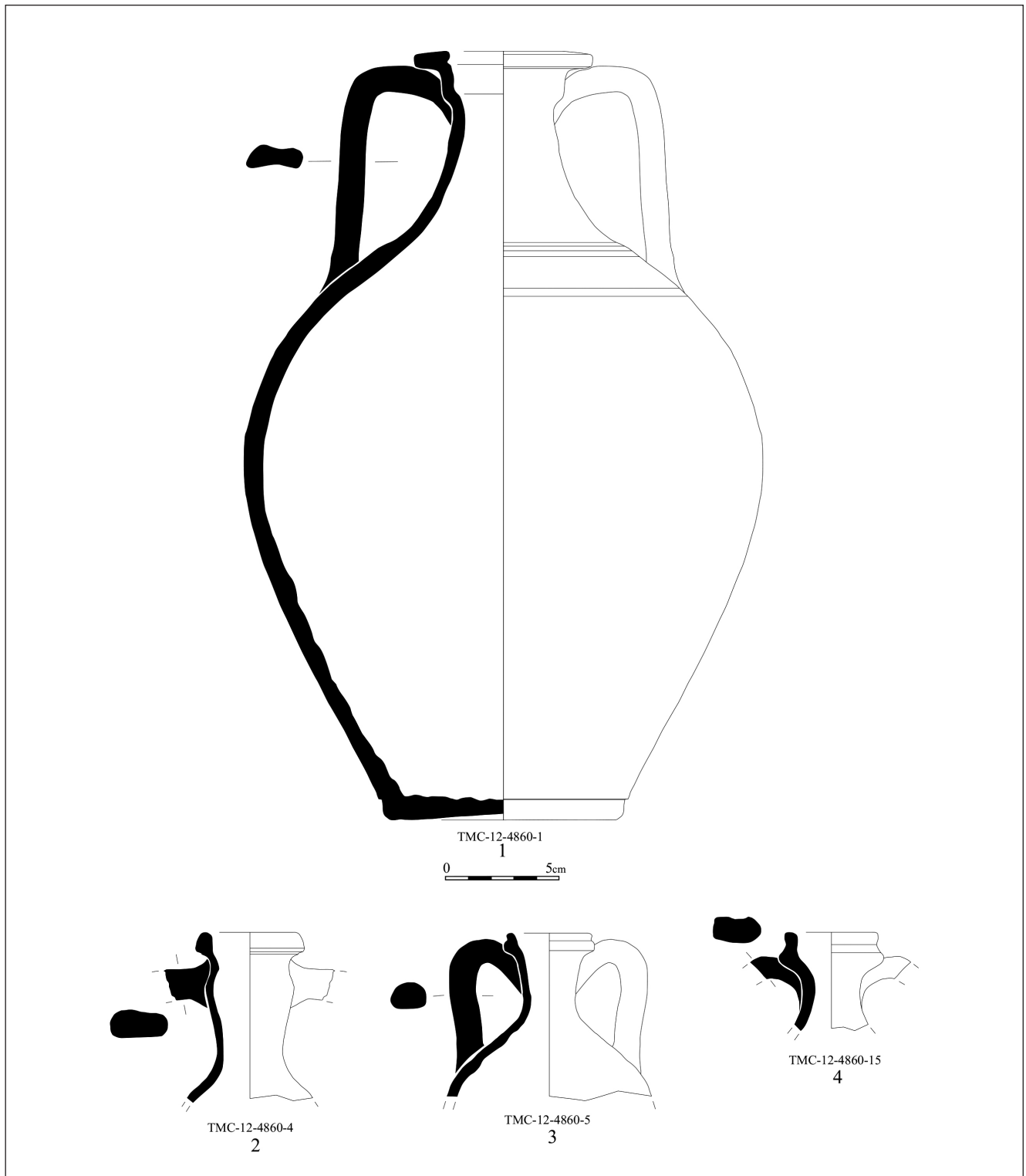

Figura 19. Ampolles de comuna oxidada de la fase 2.

Coneixem l'existència d'altres tipus de recipients, tots en comuna oxidada i fabricats en aquest taller, gràcies a la identificació d'un petit abocador ceràmic (UE 4860) amb ampolles, olles i bols/escudelles, algunes d'elles amb evidents signes de sobrecocció (figures 19-21).

La pasta dels diferents objectes ceràmics fabricats en aquest taller és idèntica a la dels recipients de la fase 1: de color beix, depurada i amb partícules

de desgreixant de gra fi de naturalesa quarcítica i calcària.¹⁸ Les característiques formals de cada tipus de recipient les descrivim a continuació.

18. No s'ha pogut fer cap estudi arqueomètric de les pastes ni de la composició de les argiles. Esperem fer-ho algun dia i poder així definir millor les característiques geològiques d'aquesta producció tan concreta.

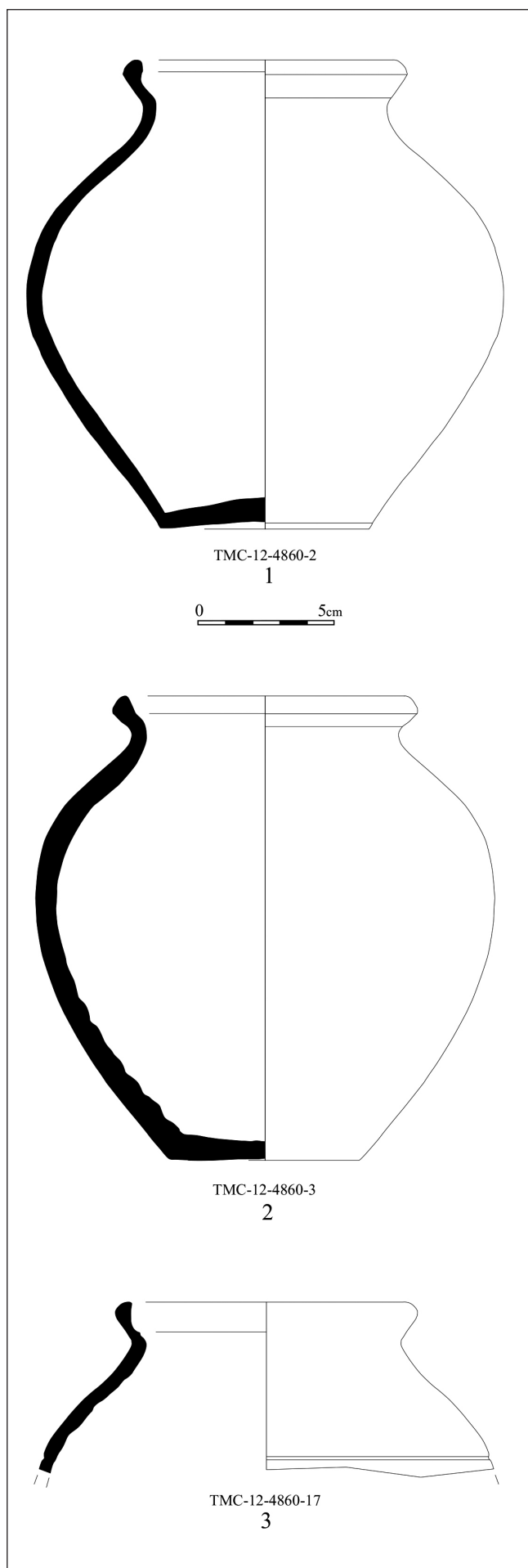

Figura 20. Olles de comuna oxidada de la fase 2.

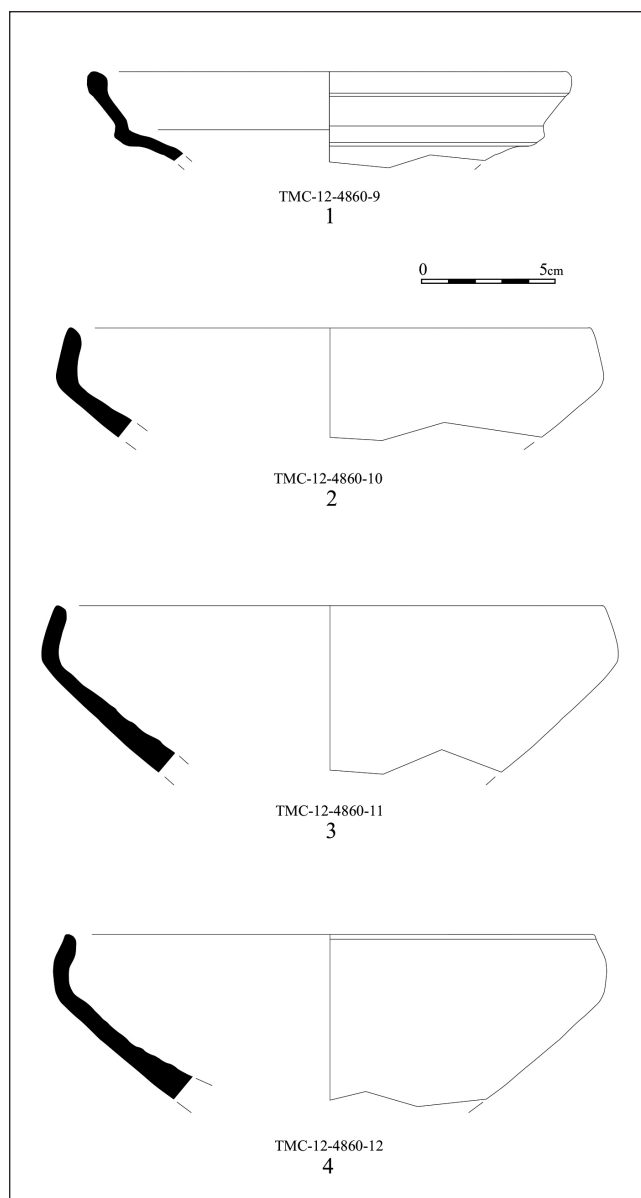

Figura 21. Escudelles/bols de comuna oxidada de la fase 2.

Les tapadores presenten forma de disc i un llavi no diferenciat de secció arrodonida o quadrangular. Alguns dels exemplars presenten, a més, una fina línia decorativa també al llavi. El pom és realitzat a partir d'un simple pinçament mentre l'argila era encara fresca (figures 16-18).

Les ampolles per contenir i servir líquids es caracteritzen per tenir un cos esvelt i un coll llarg, separats per una carena marcada amb línies incises (figura 19). La boca és estreta i el llavi és pla en forma de T, arrodonit o amb depressió central. Les anses arrenquen de sota el llavi fins una mica més amunt del diàmetre màxim del cos. Són de secció aplanada amb una petita depressió central o de secció gairebé arrodonida en el cas de la peça número 3. Les olles presenten un cos globular, coll curt i diferenciat, un llavi triangular i un xic ganxut (figura 20). I en darrer lloc els bols/escudelles, un recipient polivalent amb un diàmetre de la boca molt ample i una marcada carena (figura 21). Els llavis són verticals, alts i rectes.

Conclusions

Com hem apuntat a la introducció, la documentació d'estructures associades a un taller ceràmic a Tàrraco és molt minsa. Amb les dades presentades, de caràcter clarament preliminar, el que es pretén és aportar noves dades per tal de conèixer millor la situació topogràfica i la diversitat tipològica d'aquest tipus d'indústria artesanal, i alhora facilitar un millor coneixement de les àrees properes al Mercat Central. Es tracta d'una zona perifèrica i poc coneguda, a causa tant de les poques intervencions arqueològiques realitzades com també del gran procés d'urbanització que va sacsejar aquest sector de la ciutat entre finals del segle XIX i inicis del segle XX.

Així doncs, podem concloure que la intervenció arqueològica ha permès identificar en l'espai concret on actualment trobem l'edifici del Mercat Central, una zona de caire industrial i artesanal on es realitzaven tasques associades a l'extracció d'argila per a la posterior manufacturació en forma de recipients ceràmics, i en un període concret que va de mitjan segle I dC al darrer terç del mateix segle I dC.

La producció ceràmica d'aquest taller, que evoluciona i s'adapta a l'orografia natural d'aquest espai, utilitza alhora una mateixa argila, independentment del moment cronològic i del tipus de recipient a fabricar, tal com ha evidenciat la composició geològica de la pasta de cadascuna de les peces exposades anteriorment.

Hem pogut identificar, també, a partir de la producció ceràmica, dues fases de funcionament del taller. La fase 1 fabrica ceràmica comuna, peces de teler (*pondus* i fusaioles) i llànties, mentre que la fase 2 tan sols produeix recipients de ceràmica comuna.

La documentació d'aquest tipus tan característic de llànties de la fase 1, ens fa pensar en una producció per a un moment molt puntual i per a un ús molt concret —que a hores d'ara desconexem—. Alhora, aquest fet ens evidencia que ens trobem davant un *unicum* dins de l'arqueologia romana tarragonina.¹⁹ És tal la seva singularitat que en els altres dos abocadors identificats a la ciutat de Tàrraco amb cronologies i produccions semblants, passatge de Cobos²⁰ i plaça de la Font (Gebellí 1999: 153-196; 2000: 61-67; Gebellí i Piñol 1997: 99-116; PAT 2007: 85, fitxa número 238; Trullén 2010: 98-99, figures 50-51, 246; Tubilla 2001: 141-185) no s'ha recollit cap exemplar amb les mateixes característiques. Tampoc dins la resta de la ciutat romana (Bernal 1993: 59-298).

En canvi, no passa el mateix amb les ceràmiques comunes, on la majoria dels recipients els trobem repetits (amb major o menor grau) a l'abocador de la plaça de la Font (Trullén 2010: 130, figura 77, 3; 163-164, figures 98, 6-8; 171, figura 103,1; 174, figura 104,6; 176, figures 104, 15-16 i 281-282, figura 157,1). Fet que ens indica que part de l'*instrumentum domesticum* de la Tàrraco del segle I dC era fabricat, com a mínim, en dos tallers locals, el primer situat intramurs —actual plaça de la Font—²¹ i el segon extramurs —voltants del Mercat Central. Cal remarcar, també, que aquesta producció local, tot i presentar semblances tipològiques amb d'altres de cronologies properes estudiades tant a l'*Ager Tarraconensis* (Cabrelles, Gebellí 2011: 496-546; Gebellí 2007; Gebellí, Jàrraga 2011: 547-562; Jàrraga, Buffat 2012: 453-468; Jàrraga, Prevosti 2011: 455-489; 2013a; Revilla 1995: 72-83; 2007: 208-214; 2010: 198-221; Roig 2010: 303-337) com en altres punts de l'actual Catalunya (Casas, Nolla 2012: 469-485; Casas *et al.* 1990; 1995; Tremoleda 2000), ens fa pensar en un ús exclusivament urbà dins de l'antiga Tàrraco.

Josep Francesc Roig Pérez
CODEX- Arqueologia i Patrimoni
Pl. Sant Fructuós, 1 — 43002 Tarragona

Rebut: 9-2-2014
Acceptat: 23-3-2014

19. Les formes típiques d'aquest moment cronològic corresponen a les llànties de volutes, formes Dr. 9 - Dr. 16.

20. Dades facilitades per Francesc Tarrats, a qui agraïm les seves observacions.

21. Val a dir que Arnau Trullén considera la possibilitat de l'existència de més d'un taller ceràmic, i ho defensa amb la diversitat de pastes identificades, 7 en total (Trullén 2010: 280-281). Tot i així, no és un fet estrany la identificació de diferents pastes per a un únic taller, tal com han apuntat Pere Gebellí i Ramon Jàrraga per la terrisseria de la Canaleta (Gebellí, Jàrraga 2011: 549-550) i Iban Cabrelles i Pere Gebellí per la del Mas d'en Corts (Cabrelles, Gebellí 2011: 519 i 524).

Bibliografia

- BERNAL, D. (1993). Lucernae tarraconenses: las lámparas romanas del Museu Nacional Arqueològic y del Museu i Necròpolis Paleocristians. *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 15: 59-298.
- BRÚ, M., GARCIA, M., ROIG, J. F., TEIXELL, I. (2012). Noves dades sobre les àrees residencials de la ciutat de Tàrraco. *Tribuna d'Arqueologia 2010-2011*: 313-335.
- CABRELLES, I., GEBELLÍ, P. (2011). La terrisseria romana del Mas d'en Corts (Reus). A: PREVOSTI, M. i GUITART, J. (dir.), *Ager Tarraconensis*, vol. 2: *El poblament*. Documenta 16. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona: 496-546.
- CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. (1990). *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I, Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona. Sèrie Monogràfica 12. Girona.
- CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. (1995). Les ceràmiques comunes locals del N.E. de Catalunya. A: AQUILUÉ, X. i ROCA, M. (eds.). *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península Ibèrica. Estat de la qüestió*. Monografies Emporitanes VIII. Barcelona: 99-127.
- CASAS, J., NOLLA, J. M. (2012). Cerámica común altoimperial en el nordeste peninsular. A: BERNAL, D. i RIBERA, A. (eds.). *Cerámicas hispanorromanas II. Producciones regionales*. Monografías Historia y Arte. Universidad de Cádiz. Cádiz: 469-485.
- CODEx (2008). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada a l'exterior i a l'interior del Mercat Central de Tarragona, Tarragona (Tarragonès)*. Mecanoscrit informe d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- CODEx (2011a). *Informe de la intervenció arqueològica realitzada al número 29 del carrer Lleida de Tarragona, Tarragona (Tarragonès)*. Mecanoscrit informe d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- CODEx (2011b). *Memòria de les intervencions arqueològiques realitzades a les Àrees 2, 4, 5, 7, 8 i 9 del Mercat Central de Tarragona (Tarragona, Tarragonès)*. Mecanoscrit memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- CODEx (2012). *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Ernest Lluch i a l'edifici núm. 4-8 del carrer Rafel de Casanovas de Tarragona (Tarragona, Tarragonès)*. Mecanoscrit memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- CODEx (2013). *Memòria de les intervencions arqueològiques realitzades a les Àrees 1, 3 i 6 del Mercat Central de Tarragona (Tarragona, Tarragonès)*. Mecanoscrit memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- CUOMO DI CAPRIO, N. (2007). *Ceramica in Archeologia 2. Antiche tecniche di lavorazione e moderni metodi di indagine*, Studia Archaeologica, 144. L'Erma di Bretschneider. Roma.
- DÍAZ, M., MACIAS, J. M., TEIXELL, I. (2005). Intervencions al carrer Sevilla núms. 12-14. Noves dades per a l'evolució urbana del "casc antic" de Tàrraco. *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 27: 47-103.
- DUPRÉ, X., REMOLÀ, J. A. (2002). A propósito de la gestión de los residuos urbanos en Hispania. *Romula* 1: 39-56.
- GEBELLÍ, P. (1999). Noves aportacions al coneixement històric de la part alta de Tarragona: la intervenció arqueològica a la plaça de la font de Tarragona. *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núms. 19-20: 153-196.
- GEBELLÍ, P. (2000). Excavacions arqueològiques a la Plaça de la Font de Tarragona. A: RUIZ DE ARBULO, J. (ed.). *TÀRRACO 99. Arqueologia d'una Capital Provincial Romana*. Documents d'Arqueologia Clàssica 3. Tarragona: 61-67.
- GEBELLÍ, P. (2007). *El Roquís (Reus, Baix Camp). Una bòbila romana a l'ager de Tàrraco. Poblament rural, producció ceràmica i comerç a les nostres contrades en època romana*. Associació d'Estudis Reusencs, col. Rosa de Reus, vol. 124. Reus.
- GEBELLÍ, P., JÀRREGA, R. (2011). La terrisseria romana de la Canaleta (Vila-seca). A: PREVOSTI, M. i GUITART, J. (dir.). *Ager Tarraconensis*, vol. 2: *El poblament*. Documenta 16. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona: 547-562.
- GEBELLÍ, P., PIÑOL, L. (1997). Intervencions arqueològiques a la part alta de Tarragona. *Tribuna d'Arqueologia 1996-1997*: 99-116.
- JÀRREGA, R., BUFFAT, L. (2012). La cerámica común tarraconense (Com.Ox.Tarr./Com.Red.Tarr.) y su variante con decoración pintada (Cmg). A: BERNAL, D. i RIBERA, A. (eds.). *Cerámicas hispanorromanas II. Producciones regionales*. Monografías Historia y Arte. Universidad de Cádiz. Cádiz: 453-468.
- JÀRREGA, R., PREVOSTI, M. (2011). Els recursos econòmics. *Figlinae* tarraconenses. La producció ceràmica a l'ager Tarraconensis. A: PREVOSTI, M. i GUITART, J. (dir.). *Ager Tarraconensis*, vol. 2: *El poblament*. Documenta 16. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona: 455-489.

- LÓPEZ, J. (2011). Les antefixes de l'Ager *Tarraconensis*. A: PREVOSTI, M. i GUITART, J. (dir.). *Ager Tarraconensis*, vol. 2: *El poblament*. Documenta 16. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona: 563-590.
- LÓPEZ, J., PIÑOL, L. (2006). *Terracotes arquitectòniques romanes. Les troballes de la plaça de la Font (Tarragona)*. Hic et Nunc 4. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona.
- MACIAS, J. M., FIZ, I., PIÑOL, LL., MIRÓ, M. T. i GUITART, J. (direcció científica) (2007). *Planimetria Arqueològica de Tarraco*. Ajuntament de Tarragona, Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Tarragona.
- MECHON, J. J. (2009). *La muralla romana de Tarragona: una aproximació*. Premi d'Arqueologia Memorial Josep Barberà i Farràs. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona.
- MECHON, J. J., MASSÓ, J. (1998). *Les muralles de Tarragona. Defenses i fortificacions de la ciutat (segles II aC – XX dC)*. Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona. Tarragona.
- REMOLÀ, J. A. (2000). Sobre la interpretació arqueològica de los vertederos. A: DUPRÉ, X. i REMOLÀ, J. A. (eds.). *Sordes Urbis. La eliminación de residuos en la ciudad romana. Actas de la reunión de Roma (15-16 de noviembre de 1996)*. Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma 24. Roma: 107-121.
- REMOLÀ, J. A. (2004). Tarraco al Renaixement. *El renaixement de Tàrraco. 1563. Lluís Pons d'Icart i Anton Van den Wyngaerde. Catàleg de l'exposició*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona.
- REVILLA, V. (1995). *Producción cerámica, viticultura y propiedad rural en Hispania Tarraconensis (siglos I aC – III dC)*. Cuadernos de Arqueología 8. Barcelona.
- REVILLA, V. (2007). La producción anfórica en el sector meridional de Cataluña: prácticas artesanales, viticultura y representaciones culturales. *La producció i el comerç de les àmfores de la Provincia Hispania Tarraconenses. Homenatge a Ricard Pascual i Guasch*. Monografies 8. Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona: 189-226.
- REVILLA, V. (2010). Cultura material y poblamiento en el territorio de Tarraco: los contextos cerámicos de la vila del Vilarenc (Calafell). A: REVILLA, V. i ROCA, M. (ed. científics). *Contextos ceràmics i cultura material d'època augustal a l'occident romà. Actes de la reunió celebrada a la Universitat de Barcelona (15 i 16 d'abril de 2007)*. Universitat de Barcelona. Barcelona: 198-221.
- ROIG, J. F. (2010). La bòbila romana del Vila-sec (Alcover, Alt Camp). *Actes del Simposi internacional L'Ager Tarraconensis. Paisatge, poblament, cultura material i història*. Tarragona 27 i 28 d'octubre del 2010. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona: 303-337.
- ROIG, J. F. (2013a). La figlina del Vila-sec (Alcover, Alt Camp): un centre de producció ceràmica de l'Ager *Tarraconensis*. Tesis doctoral inèdita.
- ROIG, J. F. (2013b). Notícia sobre un possible dipòsit votiu d'època romana documentat durant la intervenció arqueològica al Mercat Central de la ciutat de Tarragona. *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 23: 227-236.
- TARRATS, F. (1992). Terra Sigillata del Passatge de Cobos (Tarragona): Les marques de terrisser. *Miscel·lània Arqueològica a Josep M. Recasens*. Tarragona: 155-176.
- TARRATS, F. (1994). *Figlinae Tarraconenses: producciones cerámicas alto-imperiales en la ciudad de Tarraco. Actas del XIV Congreso Internacional de Arqueología Clásica. Tarragona (1993)*. Tarragona: 405-406.
- TARRATS, F. (2000). *Tàrraco, topografía urbana y arqueología de los vertederos*. A: DUPRÉ, X. i REMOLÀ, J. A. (eds.). *Sordes Urbis. La eliminación de residuos en la ciudad romana. Actas de la reunión de Roma (15-16 de noviembre de 1996)*. Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma 24. Roma: 129-137.
- TREMOLEDA, J. (2000). *Industria y artesanado cerámico de época romana en el nordeste de Cataluña (época augustea y altoimperial)*. British Archaeological Reports International Series 835. Oxford.
- TRULLÉN, A. (2010). *Tarraco urbs opulentissima: anàlisi de contextos ceràmics del segle I al III dC*. Tesis doctoral inèdita.
- TUBILLA, M. (2001). Las lucernas romanas halladas en la plaça de la Font de Tarragona (estratos 2108 y 2208). *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 23: 141-185.